

VŠB-Technická univerzita Ostrava
Ekonomická fakulta

WD-55-07-1

Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace

IDENTIFIKACE, KLASIFIKACE A HODNOCENÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Redakčně upravená roční zpráva 2007

Ostrava, leden 2008

OBSAH

1	ÚVOD	3
1.1	Stav řešení výzkumného úkolu	3
1.2	Úvod do problematiky disparit.....	3
2	DEFINICE A POJETÍ DISPARIT.....	5
2.1	Výchozí definice a pojetí disparit	5
2.2	Přístupy k identifikaci a hodnocení disparit.....	6
2.3	Základní charakteristiky disparit	7
3	TEORETICKÁ VÝCHODISKA REGIONÁLNÍCH DISPARIT	11
4	REGIONÁLNÍ DISPARITY V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ	15
4.1	Regionální disparity a soudržnost v Evropské unii.....	15
4.2	Klasifikace regionů a dostupnost zdrojů dat	16
4.3	Ukazatelé regionálních disparit v Evropské unii.....	18
5	METODY HODNOCENÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT.....	21
6	ZÁVĚRY A DALŠÍ ORIENTACE VÝZKUMU	25
	LITERATURA.....	28
	PŘÍLOHY.....	30

1 ÚVOD

1.1 Stav řešení výzkumného úkolu

Předkládaná redakčně upravená roční zpráva charakterizuje dosažené průběžné výsledky řešení výzkumného úkolu **Regionální disparity v územním rozvoji ČR – jejich vznik, identifikace a eliminace** k 31.12.2007.

Průběžná výzkumná zpráva završující analytickou fázi výzkumu bude v souladu s harmonogramem prací vydána v červnu 2008. Stav rozpracovanosti problematiky a dosažené průběžné výsledky do konce roku 2007 však umožňují některé části v pracovní verzi prezentovat již v této roční zprávě.

Tato zpráva se zaměřuje především na přijatá východiska, základní orientaci výzkumu a ty části dosavadního výzkumu (dílní úvodní studie), které jsou již v pracovní verzi způsobilé pro první prezentaci umožňující posouzení stavu prací vzhledem k zadání úkolu a jeho časovému postupu (harmonogramu).

Vlastní zpráva stručně charakterizuje dosažený stav a dosud získané poznatky a v přílohové části jsou pak prezentovány pracovní verze dílních úvodních studií zaměřených na teorii disparit, mezinárodní srovnávání regionálních disparit (první část analyzující přístupy a praxi EU) a výchozí návrh metod pro hodnocení regionálních disparit.

Pracovní verze dílních úvodních studií neprošly celkovou redakční úpravou a oponenturou, které budou provedeny po jejich finálním dopracování v souladu s plánem výzkumu do konce června 2008. Již v této podobě jsou prezentovány především proto, že poskytují dobrý obraz o postupu a průběžných výsledcích prací plánovaných pro rok 2007.

1.2 Úvod do problematiky disparit

Disparity, jako fenomén, jsou velmi frekventovaným pojmem posledního desetiletí. Často je však tento termín používán na označení skutečností, které jeho pojetí na jedné straně obsahově zužují a na druhé straně významově diverzifikují, což jeho sémantickou interpretaci mnohdy činí značně mlhavou.

Jednou z hlavních příčin je, že tento fenomén dosud nemá dostatečně propracovanou teoretickou oporu a vymezený systémový a metodologický rámec jeho pojetí.

Také v teoriích regionálního rozvoje jsou územní nerovnosti dosti frekventovaným pojmem. Podobně jako teorie regionálního rozvoje samotné se navzájem odlišují také přístupy k územním nerovnostem¹. Pro potřeby našeho výzkumu je vhodné rozdělení těchto teorií na

---

¹ V rámci tohoto výzkumu jsou regionální nerovnosti, resp. disparity vnímány takto: za disparitu je považována každá rozdílnost či nerovnost, jejíž identifikace a srovnávání má nějaký smysl (sociální, ekonomický, politický apod.). Regionální disparitou pak rozumíme rozdílnost nebo nepoměr různých jevů či procesů mající jednoznačné územní umístění (lze ji alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytující se alespoň ve dvou entitách této územní struktury.

základě toho, jaký význam přisuzují *konvergenčním, resp. rovnovážným* a jaký *divergenčním, resp. nerovnovážným* tendencím v rámci prostorového vývoje.

Pokud jsou disparity intuitivně správně identifikovány, chybí jednotící nástroje a mechanismy jejich klasifikace, vzájemného srovnávání a vyhodnocování.

Fundamentální výzkum této problematiky je proto velmi aktuální a jeho výsledky přispějí k celkovému zvýšení stavu poznání problematiky disparit i ke zkvalitnění regionálního managementu v České republice.

2 DEFINICE A POJETÍ DISPARIT

2.1 Výchozí definice a pojetí disparit

V teoretické literatuře, ale i v encyklopediích a slovnících cizích slov a je pojem disparita resp. regionální disparita chápán velmi obecně, nebo naopak velmi zúženě. Uvedme si některé známější definice.

Disparita dle encyklopedie Wikipedia:

„Disparita se týká regionálních a ekonomických rozdílů mezi kraji, provinciemi, státy nebo kontinenty“.

Regionální disparity dle K. Vorauer, shrnující definice z několika zdrojů (Vorauer 2007):²

„Regionálními disparitami se rozumí odchylky od nějakého myšleného referenčního rozdělení znaků pokládaných za relevantní, v souvislosti s různými prostorovými úrovněmi měřítka (ohraničení regionu)“.

„Regionální disparita je nevyrovnanost prostorových struktur v nějakém regionu, resp. v různých regionech“.

„Regionální disparity se projevují v různých podmínkách života, jakož i v nerovných hospodářských rozvojových možnostech. Protiklad město-venkov může být také chápán jako forma prostorové disparity“.

Regionální disparity dle ILO:

Regionální disparity – „rozdíly mezi ekonomickým výkonem a blahobytem, mezi zeměmi nebo regiony“.

Pro potřeby výzkumu regionálních disparit v územním rozvoji ČR jsme definovali disparity a regionální disparity takto:

Disparita

Disparita je rozdílnost, resp. nerovnost znaků, jevů či procesů, jejichž identifikace a srovnávání má nějaký racionální smysl (poznávací, psychologický, sociální, ekonomický, politický).

Regionální disparita

Regionální disparita je rozdílnost nebo nerovnost znaků, jevů či procesů majících jednoznačné územní umístění (lze je alokovat ve vymezené územní struktuře) a vyskytujících se alespoň ve dvou entitách této územní struktury.

---

² Handwörterbuch, 1995, str. 1985; Leser, 1993, str. 114.

V této fázi výzkumu pracujeme s pojmem regionální disparita v mezích obecné charakteristiky disparity s tím, že předmětný jev může být zkoumán v různých prostorových úrovních (ohraničených regionu).

Z různých možností těchto prostorových úrovní budou jako výchozí měřítko identifikace disparit používána tato:

- pro srovnávání na úrovni EU: ČR (NUTS 1) a regiony soudržnosti (NUTS 2)
- pro srovnávání na úrovni ČR: kraje (NUTS 3), okresy (NUTS 4) a ad hoc stanovené územní celky (např. problémové regiony).

Pokud bychom chápali disparitu jako neopodstatněnou rozdílnost, pak bychom museli tuto opodstatněnost či neopodstatněnost blíže definovat, což samotné činí veliké obtíže, neboť to a priori předpokládá následnou ovlivnitelnost vývoje disparity směrem ke konvergenci.

2.2 Přístupy k identifikaci a hodnocení disparit

Jsou dva základní důvody, proč chceme identifikovat relevantní znaky subjektů, jako nositelů jistých vlastností a podrobit je zkoumání, jako předmětu našeho poznání, naší činnosti či našeho zájmu.

Prvním důvodem je potřeba identifikace a zkoumání rozdílností relevantních znaků subjektů, kde jde zpravidla o zjišťování, v čem jednotlivé subjekty, které jsou předmětem našeho zájmu, v rámci vymezené (stanovené) množiny – států, zemí, regionů, obcí, podniků apod., zaostávají, a jaký to má vliv na jejich změny, zejména systémové, a v rámci nich především na změnu struktury a chování. Jde dosud o natolik dominantní přístup, že se často zjišťování těchto „negativních“ znaků označuje jako „disparitní přístup“.

Druhým, daleko méně častým důvodem je zkoumání rozdílnosti subjektů (jejich relevantních znaků), vedoucí k poznání jejich jedinečnosti, schopnosti účelně a efektivně se odlišit od ostatních zkoumaných subjektů a také např. k účinnému využití jejich komparativních výhod. Tedy schopnosti plnit jistou pozitivní roli (obecně ve vymezené množině subjektů, specificky pak ve společenství zemí, regionů, obcí apod.).

Dominantní pro volbu přístupu k identifikaci a hodnocení disparit je, do jaké míry přinášejí uživateli informací nové poznání a v jakém směru (smyslu) může toto poznání být využito, tedy jaká je jejich informační hodnota.

Zjištěné a vyhodnocené disparity mohou mít pro příjemce (uživatele) informace hodnotu:

- **poznávací** – informují uživatele o širším kontextu relevantních znaků zkoumaných subjektů, zvyšují stav poznání příjemce informací bez konkrétních požadavků na způsob jejich dalšího přímého využití. Ve společenské praxi může jít o srovnávání zemí a jejich seskupení, či rozdílností ve vývoji různých částí světa, bez ambicí do tohoto vývoje přímo zasahovat apod.

Zvýšení stavu poznání je nejčastějším důvodem, proč jsou nejrůznější disparity analyzovány a vyhodnocovány.

- **motivační** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů vytvářejí soubor pohnutek podněcující příjemce informací k určité činnosti; motivují jej ke způsobu jednání, zpravidla v delším časovém horizontu.

Jedním z častých zadání hodnocení územních disparit s cílem působit motivačně je např. vyhledávání území vhodných pro různé typy investování – motivující investory k umístění svých investic do konkrétního území.

- **operativní** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů vedoucí k okamžitému jednání, k reakci na vzniklou, resp. měnící se situaci.

Např. reakce na opakující se záplavy v určitých územích vymezeného území.

- **rozhodovací** – změny relevantních znaků zkoumaných subjektů, jejichž vyhodnocení vede příjemce k přijetí rozhodnutí.

Poskytnout informace pro rozhodování je druhým nejčastějším důvodem, proč jsou územní disparity analyzovány a vyhodnocovány. Zpravidla jde o východiska pro tvorbu regionálních strategií a programů, může také jít např. o identifikaci regionů pro stanovení soustředěné pomoci státu problémovým regionům.

Je však třeba mít na zřeteli, že hranice mezi způsoby využití poznanych disparit zkoumaných subjektů je neostrá, že způsoby užití získaných poznatků se mohou překrývat. Rozdílná informační hodnota vyhodnocených disparit není reprezentována zcela rozdílnými indikátory. Zpravidla jde o kontext vyhodnocení – věcný, časový, velikostní, míry rizika apod.

2.3 Základní charakteristiky disparit

V návaznosti na obsah pojmu disparita je možno přistoupit k dalším otázkám, které souvisejí s důvody, proč je důležité se disparitami zabývat. V této souvislosti hovoříme o základních atributech disparit, kterými jsou:

- aplikace disparit podle určitého územního hlediska, čili **teritorialita** disparit
- možnost či účelnost zmírňování disparit, čili **ovlivnitelnost** disparit
- způsoby hodnocení velikosti disparit, čili **měřitelnost** disparit.

Teritorialita disparit

Pro hodnocení regionálních disparit se podstatnou jeví otázka spojená s vymezením pojmu region, případně území, u nichž se disparity hodnotí. V legislativních podmínkách ČR není pojmu „region“ přiřazen jeden obsah a přístup k regionům je různorodý³. Kromě druhů regionů podle zákona 248/2000 Sb. lze typy regionů pro hodnocení regionálních disparit rozšířit a doplnit; pro regionální hledisko měření disparit v podmínkách ČR lze uplatnit tyto regiony, resp. v širším pojetí územní celky:

- regiony soudržnosti (NUTS II),
- samosprávné kraje (NUTS III),
- dřívější kraje,
- okresy (NUTS IV),

---

³ Dle zákona 248/2000 Sb. O podpoře regionálního rozvoje, §2 se pro účely tohoto zákona regionem rozumí územní celek vymezený pomocí administrativních hranic krajů, okresů, správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem, správních obvodů obcí s rozšířenou působností nebo sdružení obcí.

- správní obvody obcí s pověřeným obecním úřadem,
- správní obvody obcí s rozšířenou působností,
- správní obvody matričních úřadů,
- správní obvody stavebních úřadů,
- obce (města, statutární města, městyse), (NUTS V),
- městské obvody nebo části statutárních měst,
- katastrální území,
- území obcí dobrovolných svazků obcí, (jako ad hoc vytvořené územní celky).

Pro přístup k regionálním disparitám obecně, není účelné tento rozsah regionů (územních celků) předem omezovat.

V souvislosti s teritorialitou regionálních disparit, může sehrávat roli i to, zda je na úrovni regionu představitel (řídící orgán), který může disparity sám ovlivňovat (pak lze spíše hovořit o „regionu“) či jde jen o „územní celek“ bez vlastního představitele.

Výběr regionální (či územní) úrovně sledování disparit bude ovlivňovat druh disparity. Výše vedený přehled územních celků ukazuje na různou velikost území. Nicméně tato „velikost“ představuje jen jedno pojetí a to pojetí z hlediska výměry území, ale „velikost regionů“ lze hodnotit i jinými měřítky; teritorialita disparit by pak měla sledovat dva aspekty:

- jak (čím) je hodnocena „velikost“ regionu. Velikost regionu (území) lze chápat např. jako hledisko: velikosti území, počtu obyvatel, hustoty obyvatelstva, ekonomiky; závisí mnoho na tom⁴, jak se malá velikost země přenáší do měřitelné metriky, jako jsou vzdálenost, hustota, faktor mobility a nabídka půdy apod.
- do jaké míry je možno hodnotit disparity z pohledu „velikostně“ (podstatně) různých regionů. Lze-li např. (větší) region při jeho srovnání (jednoho jevu) s jiným regionem považovat z hlediska tohoto jevu za stejný („nedisparátní“), pak sledování stejného jevu na úrovni nižší („subregiony“) již může vyvolávat existenci těchto disparit mezi subregiony a to ať už v rámci jednoho regionu či v rámci jiných regionů.

Ovlivnitelnost disparit

Obsah pojmu ovlivnitelnost disparit lze spojovat s jejich vlastností být předmětem obsahu regionální politiky. Samotnou ovlivnitelnost disparity lze vyjádřit jako možnost určitými nástroji regionální politiky dosáhnout žádoucí změny disparity (disparita je v tomto případě objektem regionální politiky).

Ovlivnitelnost přitom není nezbytnou charakteristikou regionálních disparit a dostává se do zorného pole s potřebou konkrétní regionální disparity ovlivňovat.

---

⁴ Felsenstein, D., Portnov, B.A. (eds): Regional Disparities in Small Countries (Advances in Spatial Science). Springe 2005.

Je zřejmé, že regionální politikou budou snáze ovlivnitelné rozdíly ve výši mezd či rozdíly v míře nezaměstnanosti než rozdíly v sektorové struktuře ekonomiky, resp. podmíněné fyzicko-geografickými faktory.

Z hlediska ovlivnitelnosti lze tedy na disparity pohlížet jako na:

- **neovlivnitelné** (dále označené N), především disparity založené na hodnocení přírodních zdrojů, rozlohy území apod. Tuto skupinu lze dále členit na
  - ⇒ **disparity neovlivnitelné ani v budoucnu** (disparity přírodních zdrojů)
  - ⇒ **disparity neovlivnitelné dočasně**, které by se však mohly stát ovlivnitelnými na základě rozvoje vědy (poznání);
- **ovlivnitelné** (dále označené A), které na dané úrovni poznání lze ovlivnit nástroji regionální politiky. Tyto lze dále členit na
  - ⇒ **přímo ovlivnitelné disparity**, u nichž lze vymezit relativně úzkou vazbu mezi řídicím aktem a dosaženým výsledkem (např. disparitu nedostatečné dopravní infrastruktury regionu lze vyřešit poskytnutím dotace a vybudováním potřebné infrastruktury)
  - ⇒ **nepřímo ovlivnitelné disparity**, u nichž neexistuje úzká vazba mezi použitým nástrojem regionální politiky a disparitou, která má být ovlivněna (např. stejný nástroj jako v předcházejícím případě – dotace na vybudování dopravní infrastruktury – sledující řešení jiné disparity, a sice zvýšení zaměstnanosti v regionu).

Ovlivňování regionálních disparit (možnost ovlivňování) je pak spojeno i s tím, zda jde o region s vlastním představitelem či bez něho (institucionální hledisko).

Pokud na úrovni regionů použitých pro hodnocení disparit existuje určitý představitel regionu (např. samosprávný orgán), může vlastní disparitu ve vztahu k jiným regionům identifikovat a řešit svou vlastní aktivitou nebo řešit regionální disparity mezi subregiony ve své působnosti (např. řešení disparit mezi okresy z pohledu samosprávného kraje), tj. tzv. **endogenní regionální politika**. V oblasti ovlivňování regionálních disparit z pohledu státu je pak určena **exogenní regionální politika**, která již není podmíněna existencí samosprávných orgánů na úrovni regionů a může tak působit na libovolné územní celky.

Tento institucionální pohled na regiony pak ve vztahu k regionálním disparitám ukazuje, kde by měl ovlivnění realizovat stát (tj. zejména tam kde neexistuje samosprávná reprezentace regionu), či kde ponechat pole působnosti regionům samotným. Na druhé straně se pak působení endogenní a exogenní regionální politiky ve vztahu k disparitám může doplňovat, ale i naopak eliminovat.

Měřitelnost disparit

Měřitelnost regionálních disparit vyjadřuje přístupy k získávání údajů charakterizujících disparity, k jejich hodnocení, srovnávání, integrace apod. Měřitelnost disparit je spojena s těmito aspekty:

▪ **Časové hledisko**

Hodnocení disparity z hlediska času by mělo být založeno na odpovídajícím vztahu indikace ukazatele a možnosti jeho ovlivnění.

▪ **Objektivnost měření**

Výsledky měření disparit jsou důležitou složkou toho, co může či nemůže být za disparitu považováno. Např. jedním ze základních ukazatelů pro srovnávání a hodnocení regionů je velikost jejich hrubého domácího produktu na obyvatele. Je však otázkou, zda lze uvedený ukazatel z pohledu objektivně regionů stanovit či zda je to vůbec regionálně možné.

▪ **Historický aspekt (aktuálnost)**

Existence určitých disparit má pak zřejmě i časově podmíněný charakter v určitém stavu ekonomiky, ale i v konkrétním čase. Např. rozvoj informatizace ve všech oblastech v posledních letech umožňuje již jinak pohlížet např. na některé geografické faktory spojené s regionálními nerovnostmi.

▪ **Metody a měření disparit**

Výběr metod pro měření disparit (sběr údajů, způsob hodnocení – absolutní poměrový, rozložení) je nutno přizpůsobit disparitě a cíli, který je sledován:

- absolutní hodnota,
- relativní hodnota (ukazatel např. na obyvatele),
- srovnávání regionů na základě srovnání ukazatele souhrnného hodnocení regionu,
- využití určitých standardů a jejich plnění (plnění/neplnění, relativní míra plnění), apod.
- měřítka strádání (nedostatku): Atkinsonův index, Theilův redundantní index; koeficient poptávky a rezervy (Demand and Reserve coefficient), Kullback-Leiblerův index redundance, Hooverův a Coulterův koeficient a Giniho index.
- měřítka odchylek, jako je koeficient odchylky a Williamsonův index, atd.

▪ **Souhrnné hodnocení regionů (disparit)**

Vedle dílčí ukazatelů (jednotlivých disparit) lze pro měření disparit uplatňovat souhrnné ukazatele. Při měření disparit formou souhrnného ukazatele (integrováný indikátor) je nutno respektovat mimo jiné principy jako:

- Princip členění: bez ohledu na to, do kolika regionů (suboblastí) je rozčleněna země, by se ocenění nerovností nemělo měnit, pokud se parametr rozdělení mění.
- Tolerance k velikostním rozdílům: měřítko nerovnosti by mělo produkovat shodná ocenění jak pro geograficky stejnoměrné, tak geograficky nepravidelné rozdělení obyvatelstva.
- Necitlivost k pořadí: ocenění nerovnosti by se nemělo měnit v důsledku změny v pořadí, v němž jsou regiony zaváděny do kalkulace, tj. seřazeny buď podle velikosti obyvatelstva, nebo v abecedním pořadí.

3 TEORETICKÁ VÝCHODISKA REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Pro potřeby našeho výzkumu je vhodné teorii územních nerovností zkoumat obdobně jako teorie regionálního rozvoje. Vycházet z rozdělení těchto teorií na základě toho, jaký význam přisuzují **konvergenčním, resp. rovnovážným** a jaký **divergenčním, resp. nerovnovážným** tendencím v rámci prostorového vývoje. Takováto pragmaticky jednoduchá dichotomická klasifikace napomáhá metodickému uchopení celé řady problémů spjatých s regionálními nerovnostmi.

Celou problematiku územních nerovností v rámci prostorového vývoje zásadně ztěžuje skutečnost, že zatímco řada teoretických přístupů i empirických výzkumů prokazuje tendenci regionálních systémů ke konvergenci, jiné teorie, ale také výzkumy zase ukazují na divergenční trendy mezi regiony (viz také Blažek, 2006). Kromě toho je pozorování regionálních vývojových tendencí závislé na celé řadě faktorů jako:

- Existence **rozdílných definic konvergence a divergence** (blíže viz Barro, Sala i Martin, 1995, Sala i Martin, 1996 či Blažek, Uhlíř, 2002).
- Míra, v jaké je **odlišná anebo podobná sociálně-ekonomická úroveň** mezi srovnávanými teritorii. Například míra hospodářského růstu u zemí chudých bude mít s ohledem na jejich nízkou hospodářskou úroveň jinou vypovídací schopnost nežli tomu bude u zemí vyspělých.
- Míra **spolehlivosti a porovnatelnosti použitých dat. Charakter použitých ukazatelů** je neméně důležitý. Rozlišovat nutno mezi ukazateli **agregátními a dílčími** a nelze opomenout ani hledisko **absolutizace** či **relativizace** sledování územních nerovností.
- **Územně-řádová úroveň**, na které je příslušná analýza prováděna. S klesající územně-řádovou úrovní totiž má prostorová diferenciacce obecnou tendenci k nárůstu.
- **Výběr oblastí a konkrétních indikátorů, sledujících vývoj regionálních rozdílů**. Různé indikátory mají diferencovanou reprezentativnost, pokud jde o zachycení regionálních vývojových tendencí.
- **Charakter období**, ve kterém je analýza realizována a **délka období**, po které je analýza prováděna. Pro každé období je totiž charakteristické jisté vývojové paradigma, které směřuje k upřednostnění určitých indikátorů. Délka období je zase důležitá ve smyslu především konvergenčních vývojových tendencí regionálních systémů.
- **Čas** sehrává v analýzách důležitou roli také ve vazbě na postupné snižování míry nerovnoměrnosti sledovaného jevu.
- Existují velmi výrazné rozdíly ve **sférách**, které jsou pouze **obtížně kvantifikovatelné**, a přesto mají značný vliv na regionální rozvoj. Blažek a Uhlíř (2002) upozorňují například na difference v oblasti společenské prestiže, slávy, moci, resp. vlivu na chod společnosti.

Teorie regionálního rozvoje a s nimi také příslušné přístupy k regionálním nerovnostem byly silně poznamenány sociálně-ekonomickými paradigmaty typickými pro příslušné období. V daných paradigmatech se odrážela zkušenost politiků a představitelů hlavních sociálních a

ekonomických směrů, rozvojové teorie z předcházejících období, ale také kratší či delší dobu pocítované sociální a hospodářské potřeby.

Jestliže použijeme při diferenciaci přístupů k regionálnímu rozvoji a regionálním nerovnostem **princip účelovosti**, lze identifikovat **čtyři hlavní vývojová paradigmatata**: liberální endogenně rozvojový přístup, exogenní keynesiánský přístup, extrémně intervencionistický (marxisticko-socialistický) přístup a moderní neo-endogenní přístup.

Dílčí teorie regionálního rozvoje jsou přitom uspokojivým způsobem zařaditelné pod tato paradigmatata (viz také tabulka 1).

Pod **endogenním přístupem k regionálnímu rozvoji** přitom rozumíme takový typ regionálního rozvoje, který se opírá o využití vlastních hospodářských, sociálních a přírodních zdrojů regionu. Endogenní typ rozvoje se primárně spoléhá na vnitřní rozvojový potenciál regionu a snaží se o plné využití a produktivitu těchto intraregionálních zdrojů. Teprve potom je možno využít externí pomoc zejména ze strany státu, jakými jsou dotace, daňová zvýhodnění atd.

Exogenní regionální rozvoj je zase takový typ regionálního rozvoje, který se primárně opírá o exogenní, vnější pomoc, jako např. státní dotace anebo subvence (více viz Malinovský, Sucháček, 2006).

Prostorový pohled na vývoj přístupů k regionálnímu rozvoji a regionálním nerovnostem ukázal, že **liberální, endogenně rozvojové paradigma regionálního rozvoje**, které se regionální problematikou zabývalo chronologicky jako první, považuje **prostorové tendence za konvergenční a to v dlouhodobé perspektivě**. Také proto se jedná o přístup neintervencionistický, který nedoporučuje větší zásahy do tržních procesů a naopak spoléhá na vnitřní potenciál jednotlivých lokalit a regionů.

Všechna paradigmatata regionálního rozvoje, která následovala, tj. keynesiánské, marxisticko-socialistické a moderní neo-endogenní, přístup k regionálnímu rozvoji pak považují prostorový vývoj za divergentní. Tato paradigmatata se ovšem velmi výrazně odlišují, pokud jde o doporučení pro tvorbu celkových společensko-hospodářských podmínek a také pokud jde o míru jejich intervencionismu.

Keynesiánci sice zdůrazňovali nutnost zásahů do tržního mechanismu, nicméně nijak nepopírali klíčovou roli tržních procesů, které mají být podle jejich názoru usměrňovány tak, aby nedocházelo k nárůstu disparit mezi regiony. Na rozdíl od keynesiánského přístupu pak **marxisticko – socialistické paradigma**, preferuje centrální plánování a řízení prostorového vývoje. Mezuregionální disparity, které i v tomto systému existovaly, tak byly důsledkem politického rozhodování a nedokonalého plánování, nikoliv však tržních procesů.

V současnosti preferované **neo-endogenní paradigma** pak dává důraz především na vnitřní potenciál jednotlivých teorií stejně jako subjektů v nich se nacházejících a divergenčním prostorovým vývojovým procesům věnuje pozornost spíše menší. Regionální disparity mají naopak sloužit jako určitý signál o kvalitě prostředí a subjektů v jednotlivých teritoriích.

Tabulka 1: Vývoj přístupů k regionálnímu rozvoji

<i>Obecné paradigma</i>	<i>Prostorové tendence</i>	<i>Dílčí teorie regionálního rozvoje</i>	<i>Regionální politika</i>
Liberální/neintervencionistické/ endogenně rozvojové	Prostorový vývoj tenduje k rovnováze, konvergenci a proto není nutno zasahovat do tržních procesů. Neintervencionistický přístup.	Neoklasické jedno a dvousektorové modely růstu, nová teorie endogenního růstu, nová teorie růstu	„Dělníci za práci“, nástroje zvyšující mobilitu pracovních sil
Keynesiánské/intervencionistické/ exogenně rozvojové	Prostorový vývoj tenduje k nerovnováze, divergenci a proto jsou zásahy do tržních procesů nutné.	Teorie kumulativních příčin, teorie nerovnoměrného rozvoje, teorie pólů růstu, center růstu a růstových os, teorie exportní základny, jádro-periferie, teorie výrobních cyklů a ziskových cyklů, teorie prostorových dělb práce, teorie mezoekonomiky	„Práce za dělníky“, nástroje podporující příliv investic do problémových regionů
Marxisticko-socialistické/ extrémně intervencionistické	Vývoj tenduje k regionální nerovnováze , nutnost plánování a řízení prostorového vývoje.	Prostorová dimenze marxiánsko-socialistické doktríny, teorie krize, houpačková teorie nerovnoměrného rozvoje	Centrální plánování a řízení prostorového vývoje ignorující regionálně-tržní signály. Aplikace v zemích střední a východní Evropy.
Moderní/„transformované“ neoendogenní rozvoj/vytváření rámcových podmínek pro endogenní iniciativy/spíše neintervencionistický přístup.	Vývoj tenduje k regionální nerovnováze , nutno využít regionální potenciál.	Teorie učících se regionů, teorie výrobních okrsků, QWERTY teorie, teorie path dependency (závislosti na cestě)	Podpora prostředí, ve kterém se bude dařit networkingu, malým a středním firmám, inovacím, učení se. Zvýšení kvality místních a regionálních institucí, koopkurence (konkurence a kooperace)

Zdroj: vlastní

Územní nerovnosti lze v teoriích regionálního rozvoje sledovat **nejen z hlediska prostorového, ale také časového**. Skutečnost, že **krátké a dlouhé období nejsou časově exaktněji vymezeny**, je pro potřeby tohoto výzkumu především z metodického hlediska nevýhodná. Navzdory tomu je kritérium krátkodobosti, resp. dlouhodobosti alespoň

orientačně použitelné z hlediska určení tendence regionálních systémů ke konvergenci anebo divergenci. Ty teorie regionálního rozvoje, které považují prostorový vývoj za ***divergentní, se prakticky k otázce krátkodobosti a dlouhodobosti nevyjadřují***. Teorie, které se domnívají, že prostorový vývoj tenduje ke ***konvergenci***, nejsou zdaleka tak početné a je pro ně příznačné, že pracují především s ***dlouhými obdobími***.

A konečně lze z časové perspektivy rozdělit teorie regionálního rozvoje podle ***doby jejich platnosti a to na permanentní a epizodické, resp. dočasné***. V předchozích oddílech jsme se zabývali teoriemi, jejichž validita není explicitně časově omezena. Existují však také teorie, které se vyjadřují k tendencím v prostorovém vývoji a které výslovně zdůrazňují svoji dočasnost a patří mezi ně regulační teorie a také koncepty flexibilní akumulace a flexibilní specializace. Pokud jde o ***prostorový vývoj, záleží na období, ve kterém je měřen a přípustné jsou přitom cesty konvergenční i divergenční***.

Podrobněji viz dílčí úvodní studii ***Územní nerovnosti v teoriích regionálního rozvoje***, která je přílohou č. 1 této zprávy.

4 REGIONÁLNÍ DISPARITY V MEZINÁRODNÍM SROVNÁNÍ

Přírodní, materiální a sociální předpoklady, nerovnoměrnost ekonomického vývoje, rozdílná vybavenost ekonomik, historický vývoj, zásahy států, realizované politiky apod. způsobují ve všech státech všech kontinentů existenci regionálních nerovností resp. disparit. Hodnocením a řešením regionálních disparit na úrovni Evropské unie se zabývá politika soudržnosti, které je věnováno více než třetina rozpočtu EU.

4.1 Regionální disparity a soudržnost v Evropské unii

S postupným rozšiřováním Evropské unie na 27 států došlo k prohloubení rozdílů jak mezi jednotlivými státy, tak i mezi regiony. Podpora politiky soudržnosti, která má zajistit, aby v rámci Společenství docházelo ke konvergenci mezi bohatými a chudými, je jedním z hlavních cílů od počátků evropské integrace v 50. letech minulého století. Pod politikou soudržnosti Evropské unie se i v současném plánovacím období 2007 - 2013 skrývá dosahování cíle Konvergence pro vybranou skupinu zemí (a tedy i regionů) a cíle Konkurenceschopnosti a zaměstnanosti pro skupinu zemí nebo regionů jiných. Politika soudržnosti je vyvolána právě existencí disparit mezi zeměmi, regiony a sociálními skupinami a jejím hlavním cílem je tyto disparity redukovat. Velikost, struktura a úroveň disparit vyjádřena prostřednictvím vybraných ukazatelů je dokonce mírou či měřítkem soudržnosti.

Soudržnost vyjadřuje solidaritu mezi členskými státy a regiony EU. Cílem soudržnosti je vyvážený rozvoj v rámci EU, při kterém dochází ke snižování strukturálních rozdílů (disparit) mezi regiony a k podpoře rovných příležitostí pro všechny. Prakticky je tohoto cíle dosahováno pomocí různých typů intervencí s využitím různých finančních operací, zejména prostřednictvím strukturálních fondů a Fondu soudržnosti.

Zatímco v padesátileté historii Evropských společenství se stalo zřejmým používání a hodnocení tzv. hospodářské a sociální soudržnosti, v posledním desetiletí se vynořila její třetí dimenze, a to teritoriální neboli územní soudržnost. Přestože se ve smlouvách o Evropských společenstvích a Evropské unii pojem soudržnost běžně používá, není v nich přesně definován. Soudržnost se dá vyjádřit takovou úrovní rozdílnosti mezi státy, regiony nebo skupinami, které jsou politicky a společensky snesitelné (Molle, 2007). Čím nižší jsou tyto rozdílnosti, tím je vyšší úroveň soudržnosti. V současné době se rozlišují v dokumentech EU tři úrovně soudržnosti: **hospodářská, sociální a územní**.

Hospodářská soudržnost hodnotí ekonomickou konvergenci a dá se vyjádřit snižováním disparit mezi úrovněmi rozvoje různých regionů (států) pomocí ekonomických ukazatelů, jako jsou např. hrubý domácí produkt HDP/obyvatele, zaměstnanost, produktivita apod.

Sociální soudržnost se zaměřuje se na dosažení cílů v nezaměstnanosti, úrovni vzdělání, sociálním vyloučení různých skupin a v demografických trendech v EU. Za operativní ukazatele tedy považujeme míru nezaměstnanosti resp. míru zaměstnanosti, které se nejvíce používají pro identifikaci sociálních problémů; Součástí by však měla být i dostupnost zaměstnání, případně kvalita zaměstnání a ve znalostní společnosti také kvalifikace pracovní síly a úroveň vzdělání. Na rozdíl od ekonomické soudržnosti nelze vystačit s jedním integrujícím ukazatelem.

Územní soudržnost znamená vyváženou distribuci lidských aktivit v rámci Unie a je doplňkovým pojmem k hospodářské a sociální soudržnosti. V souvislosti s územní soudržností se často pro vyjádření územních rozdílů kromě pojmu disparit používá pojem územní nerovnováha. Územní disparity jsou často odrazem silných nerovností ve vybavení území faktory konkurenceschopnosti, které postupně vedou k asymetrické distribuci fyzického a lidského kapitálu. Existují rozdíly mezi periférií a centrem pokud jde o obyvatelstvo, bohatství, přístup ke službám obecného zájmu, k dopravě, energii, telekomunikacím a informační společnosti nebo pokud jde o výzkum a kapacity pro inovace. Tyto rozdíly nelze ignorovat, protože ovlivňují celkovou konkurenceschopnost ekonomiky EU.

Přijmeme-li tezi, že disparity jsou výrazem úrovně soudržnosti, pak můžeme hovořit o **ekonomických, sociálních a územních disparitách**.

Ekonomické disparity jsou odrazem úrovně ekonomické soudržnosti. Ekonomická soudržnost se zvyšuje, resp. zlepšuje, pokud dochází k poklesu disparit v ekonomické úrovni určované faktory konkurenceschopnosti; jinými slovy v případě, kdy nejslabší regiony jsou schopny dohánět ty vyspělejší. Za hlavní ukazatel ekonomické soudržnosti se pokládá hrubý domácí produkt (HDP) na obyvatele.

Za operativní ukazatele **sociálních disparit** považujeme míru nezaměstnanosti resp. míru zaměstnanosti, které se nejvíce používají pro identifikaci sociálních problémů, součástí by však měla být i dostupnost zaměstnání, případně kvalita zaměstnání a ve znalostní společnosti také kvalifikace pracovní síly a úroveň vzdělání. Na rozdíl od ekonomické soudržnosti nelze vystačit s jedním integrujícím ukazatelem.

Územní disparity jsou často odrazem silných nerovností ve vybavení území faktory konkurenceschopnosti, které postupně vedou k asymetrické distribuci fyzického a lidského kapitálu. Existují rozdíly mezi periférií a centrem pokud jde o obyvatelstvo, bohatství, přístup ke službám obecného zájmu, k dopravě, energii, telekomunikacím a informační společnosti nebo pokud jde o výzkum a kapacity pro inovace. Tyto rozdíly nelze ignorovat, protože ovlivňují celkovou konkurenceschopnost ekonomiky EU.

4.2 Klasifikace regionů a dostupnost zdrojů dat

V současnosti jsou regiony nebo Evropa regionů velmi populárním a módním tématem, přičemž pojmy jako region či regionalizace nebo dokonce euroregion nelze uspokojivě a jasně vymezit. Tradičně je region zeměpisným pojmem, jenž je spojován s určitým územím definovaným fyzikálními, klimatickými a lidskými znaky, které vykazují určitý stupeň dočasné stability. Chápání regionu jako politické nebo správní jednotky je relativně nedávný koncept.

Koncept identifikace a klasifikace regionů EU využívá klasifikaci NUTS,⁵ kterou zavedl Eurostat, jako jednotný a logický systém pro rozdělení území členských států Evropských společenství za účelem vytváření příslušných statistik pro Společenství.

---

⁵ Při zpracování této studie využíváme regionálního členění na územní statistické jednotky NUTS, jež v roce 1988 zavedl Evropský statistický úřad Eurostat. NUTS je zkratka z francouzského "Nomenclature des Unites Territoriales Statistique", nebo anglického "Nomenclature of Units for Territorial Statistics" - Statistické územní jednotky Evropské unie (nebo "statistické regiony EU").

Vytvořená klasifikace je určena především pro tyto účely:

- pro potřebu regionální politiky EU, na základě které je podle jednotlivých cílů poskytována pomoc ze strukturálních fondů,
- pro potřebu regionálních statistik členských států EU (zejména z důvodu komparace srovnatelných území),
- pro provádění analytických rozborů ekonomických ukazatelů v jednotlivých regionech a možnosti vyhodnocování zásahů regionální politiky.

Až do počátku 90. let byla klasifikace jednotek NUTS založena na třech regionálních úrovních. Komunitární politika však může být aplikována na územních celcích, které nejsou s NUTS kompatibilní. Na základě poptávky po statistických údajích týkajících se implementace a monitorování výsledků daných aktivit Společenství a rostoucí potřeby Unie získávat informace na lokální úrovni, musel Eurostat sestavit informační systém jehož součástí bylo vytvoření místních samosprávních jednotek - Local administrative unit - LAU. Byly vytvořeny další dva stupně v souladu s principy NUTS - LAU 1 (NUTS 4) a LAU 2 (NUTS 5). Nejmenší samosprávná jednotka LAU 2 musí být vytvořena ve všech členských zemích EU, LAU 1 není definována pro všechny členské státy. Zpřesněná pravidla pro klasifikaci území jsou platná od 1. 1. 2008.

V databázích Eurostatu jsou publikována všechna data týkající se regionální politiky, které se pro účely Eurostatu sledují na regionální nebo národní úrovni příslušnými statistickými úřady nebo přímo Eurostatem, a to zpravidla jednou za rok. Statistická datová základna se soustřeďuje především na regiony úrovně NUTS 2 a NUTS 3. Mezi hlavní statistiky, které poskytují základní ukazatele, přitom patří:

- Demografická statistika: jedním ze základních ukazatelů je počet obyvatel, který na území daného regionu žije, dále změny počtu obyvatel, ukazatele zachycující migrační toky a úmrtnost v regionu.
- Ekonomické účty: regionální účty jsou sestavovány v souladu s metodikou "Evropského systému integrovaných hospodářských účtů" (European System of Integration Economics Accounts - ESA), která se vztahuje na definici agregátních statistik.
- Statistika trhu práce: pro odhad počtu nezaměstnaných a velikosti pracovní síly se využívají výsledky ze statistiky "Přehled pracovní síly Společenství" (Community Labour Force Survey). Odhad těchto ukazatelů se provádí v půlročních intervalech. Dalším důležitým ukazatelem, který tato statistika publikuje je počet ekonomicky aktivních obyvatel. Tito jsou rozdělení do dvou skupin - zaměstnaní a nezaměstnaní. Používaná definice nezaměstnanosti odpovídá metodice Mezinárodního úřadu práce (ILO). Odhadovaný údaj o nezaměstnanosti za každý členský stát se následně regionalizuje. Údaje se získávají z národních úřadů práce, a to vždy za měsíc duben.

Jedná se o územní celky vytvořené pro statistické účely Eurostatu pro porovnání ekonomických ukazatelů členských zemí EU. Tyto statistické územní jednotky ovšem zároveň respektují i tradiční regionální uspořádání jednotlivých členských států. Doporučený počet obyvatel pro regionální úrovně je: NUTS 1: 3-7 miliónů; NUTS 2: 800 000 až 3 milióny a NUTS 3: 150 000 - 800 000 obyvatel.

- Energetika: definice energie je v souladu se Statistikou o energii Společenství (Community energy statistics). Jedná se o ukazatele jako např. produkce energie, její spotřeby či vývoz a dovoz.
- Statistika zemědělství a lesnictví: údaje na regionální úrovni nalezneme na zemědělských účtech, které mimo jiné charakterizují vlastnickou strukturu v zemědělství a intenzitu využití půdy.
- Dopravy: údaje o dopravě připravuje Eurostat a publikuje je ve Statistické ročence dopravy (Transport Statistical Yearbook). Jsou publikovány ukazatele o délce dopravních sítí (silnic, železnic), počtu automobilů, počtu přepravených osob jednotlivými druhy dopravy či o počtu dopravních nehod a jejich obětí.
- Výzkum a vývoj: údaje o výzkumu a vývoji vyjadřují kreativitu práce společnosti a ekonomiky, určují stav zásob poznatků, které jsou k dispozici pro daný stát. Jedná se o ukazatele vyjadřující počet patentů v daném regionu či podíl vysokoškolsky vzdělaných lidí na celkové populaci.

V současné době se na území Evropské unie nachází 271 územních jednotek úrovně NUTS 2 a přes 1 300 územních jednotek NUTS 3.

4.3 Ukazatelé regionálních disparit v Evropské unii

Územní nerovnosti jsou v EU hodnoceny z různých pohledů v závislosti na účelu, ke kterému hodnocení slouží. Ve studii jsou představeny následující systémy hodnocení nerovností:

1. **Ukazatele pro hodnocení plnění cílů Lisabonské strategie.** Jedná se o systém tzv. strukturálních ukazatelů a tzv. krátký seznam ukazatelů.
2. **Ukazatele pro hodnocení soudržnosti** podle pravidelných zpráv o ekonomické, sociální a územní soudržnosti.
3. **Ukazatelé pro hodnocení územního rozvoje EU**, které vycházejí z projektu ESPON. V rámci projektu bylo rozpracováno několik systémů hodnocení, jako příklad lze uvést systém Regionální klasifikace Evropy (RCE Regional Classification of Europe).

Strukturální ukazatele jsou ukazatele mezinárodního srovnání sestavované v rámci Eurostatu, které slouží jako podklad pro jednání Evropské Rady ke kvantifikaci a následnému hodnocení dosažení cílů Lisabonské strategie a k politicko-ekonomickým rozhodnutím vedoucím k dosažení těchto vytyčených cílů. Databáze sledovaných strukturálních ukazatelů se začala postupně systematicky využívat a rozšiřovat od roku 1999.

K zásadnímu přelomu v oblasti použití strukturálních ukazatelů dochází v roce 2000, kdy pro jarní zasedání Evropské rady v Lisabonu byla Evropská komise pověřena vytvořením souboru hodnotících strukturálních ukazatelů v klíčových oblastech rozvoje EU, jež by vedly k naplňování cílů Lisabonské strategie. Databáze strukturálních ukazatelů byla postupně rozvíjená, až přesáhla hranici jednoho sta ukazatelů. V roce 2004 dochází v rámci střednědobého hodnocení naplňování cílů Lisabonské strategie k zásadní redukci počtu strukturálních ukazatelů ze 42 na 14 základních ukazatelů.

Vybraných 14 strukturálních indikátorů pokrývá všechny tři pilíře Lisabonského procesu - ekonomický, sociální a environmentální. Výsledná skupina strukturálních ukazatelů, které

jsou součástí Jarních zpráv Evropské komise, byla schválena Evropskou radou v Bruselu v prosinci 2003.

K ekonomickým ukazatelům patří: HDP na obyvatele v PPS, produktivita práce na zaměstnanou osobu, míra zaměstnanosti, míra zaměstnanosti starších pracovníků, hrubé domácí výdaje na výzkum a vývoj (GERD), úroveň dosaženého vzdělání mládeže, relativní cenová úroveň, a Kapitálové investice.

Skupinu sociálních ukazatelů tvoří míra rizika chudoby (po sociálních dávkách), rozptýlení regionální míry zaměstnanosti a míra dlouhodobé nezaměstnanosti.

K environmentálním ukazatelům patří emise skleníkových plynů, energetická náročnost národního hospodářství a objem nákladní dopravy k HDP.

Článek 159 Smlouvy o Evropské unii stanoví, že Komise předkládá každé tři roky Evropskému parlamentu, Radě, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů zprávu o pokroku dosaženém při upevňování hospodářské a sociální soudržnosti a o způsobu, jakým k tomu přispěly různé prostředky stanovené v uvedeném článku (politiky členských států a Společenství). Dosud byly publikovány 4 zprávy: První kohezní zpráva (1996), druhá zpráva pod názvem Jednota, solidarita, diverzita pro Evropu, její obyvatele a její území (2001), třetí zpráva s názvem Nové partnerství pro soudržnost, konvergenci, konkurenceschopnost, spolupráci (2004) a konečně čtvrtá zpráva o hospodářské a sociální soudržnosti s názvem Rostoucí regiony, rostoucí Evropa (2007).

Zprávy mají podobný obsah. Hodnotí současnou dosaženou úroveň soudržnosti a rozdílů mezi státy a regiony v hodnoceném období, dopad politiky soudržnosti EU na její území a obyvatele, dopady národních politik soudržnosti a stanoví orientaci politiky soudržnosti v příštím období. Z hlediska hodnocení územních rozdílů na národní a regionální úrovni má význam první kapitola, která hodnotí úroveň dosažené ekonomické, sociální a územní soudržnosti ve 27 zemích EU a úroveň faktorů, které určují konkurenceschopnost, zaměstnanost a růst. Využívá se přitom ukazatelů pro národní úroveň nebo pro regionální úroveň NUTS 2, resp. NUTS 3.

Na regionální úrovni jsou zařazeni následující ukazatelé pro hospodářskou, sociální a územní soudržnost: HDP na obyvatele v regionech (PPS), HDP na zaměstnance, produktivita, zaměstnanost (celkem a ženy), míra nezaměstnanosti (celkem, ženy, 15-24, dlouhodobá), přidaná hodnota podle regionů a sektorů, zaměstnanost ve vybraných odvětvích (ICT, kovovýroba, textil-kůže), posouzení rizika záplav v regionech NUTS 3, změna populace (celkem, přirozená, migrace).

Zpráva obsahuje také grafické mapové zobrazení regionálních ukazatelů pro faktory určující konkurenceschopnost, růst a zaměstnanost v regionech. Patří mezi ně: hustota dálnic, dostupnost osobní letecké dopravy, změna celkové dostupnosti (podle počtu automobilů k velikosti populace), intenzita přímých zahraničních investic, náklady na vědu a výzkum celkem a v podnikatelském sektoru, patenty, regionální index inovační výkonnosti, populace s VŠ vzděláním a úroveň vzdělání. Z uvedeného přehledu vyplývá určitá nesystematičnost skladby ukazatelů.

Komplexní ukazatel "Lisabonské ekonomické ukazatele" byl zaveden v rámci projektu ESPON v roce 2006 (ESPON Briefing 2) a je odvozen z tzv. krátkého seznamu 14 strukturálních ukazatelů, kterými se každoročně hodnotí pokrok v realizaci lisabonské strategie. Hodnocení

bylo až do roku 2005 zaměřeno pouze na národní úroveň, avšak z důvodu různosti potenciálů různých regionů a měst, kterými přispívají k naplnění lisabonské strategie, byl zaveden tento komplexní ukazatel složený z indikátorů dostupných na regionální úrovni. Ve výzkumné zprávě jsou pro vybrané státy středoevropského prostoru uvedeny hodnoty lisabonského ukazatele pro stát jako celek a pro nejvýkonnější a nejméně výkonný region daného státu.

Konečně je přehled používaných regionálních ukazatelů doplněn o ukazatele tzv. Regionální klasifikace Evropy (Regional Classification of Europe - RCE), která byla vytvořena v rámci programu ESPON v letech 2000 - 2006. Tato klasifikace byla navržena pro 8 tématických oblastí s využitím 30 ukazatelů zahrnujících opět různé dimenze soudržnosti.

V první fázi řešení dílčího úkolu Výzkum regionálních disparit, jehož obsahem je "Mezinárodní srovnání pojetí a řešení regionálních disparit ve středoevropských zemích EU", byla pozornost soustředěna na důkladnou analýzu a vyhodnocení důležitých teoretických a praktických východisek pro následnou komparaci regionálních disparit do výzkumu zahrnutých zemí, která bude v centru pozornosti výzkumu v příštím období.

Podrobněji viz dílčí úvodní studii ***Regionální disparity v mezinárodním srovnání – pojetí a přístupy k disparitám v Evropské unii***, která je přílohou č. 2 této zprávy.

5 METODY HODNOCENÍ REGIONÁLNÍCH DISPARIT

Pojetí regionálních disparit uvedené ve 2. kapitole v sobě zahrnuje poměrně širokou škálu problémů, ve třech základních problémových oblastech, jimiž jsou oblast ekonomická, sociální a územní.

Takto široce pojatá problematika disparit však vyvolává celou řadu metodických otázek, z nichž jako jedna z nejdůležitějších se jeví otázka spojená se způsobem kvalitního vyhodnocení takto rozsáhlé škály problémů. Při hledání odpovědi na tuto otázku, jsme v rámci dosud realizovaného výzkumu jako výchozí vymezili dva způsoby hodnocení disparit.

První způsob hodnocení regionálních disparit lze označit jako **metodu analyticko-syntetickou**. Její podstata tkví v tom, že daný region je rozdělen na oblast ekonomickou, sociální a územní, přičemž každou z těchto samostatných oblastí podrobíme dílčí analýze. Tyto dílčí analýzy umožní důkladně prozkoumat rozdílnosti a nerovnosti, jež jsou v jednotlivých regionech spojeny s výše uvedenými oblastmi. Výsledkem těchto analýz budou jednak tři samostatné analytické zprávy o regionálních disparitách, jednak tři samostatné indexy, které ponese označení index ekonomických disparit (I_{RDH}), index sociálních disparit (I_{RDS}) a index územních disparit (I_{RDE}).

Po této první analytické fázi, následuje fáze druhá – syntetická. V rámci ní jsou vzájemně propojeny dílčí zprávy a dílčí indexy do jednoho celku, jenž by umožňoval posoudit celkovou úroveň regionálních nerovností.

Jak je z výše uvedeného zřejmé, tento postup je poměrně náročný a vyžaduje existenci rozsáhlého analytického týmu, který by byl schopen důkladně posoudit vývoj disparit v jednotlivých oblastech a regionech, což následně brání operativnímu využití tohoto přístupu jak na jednotlivých stupních státní správy, tak v rámci analýz realizovaných buďto malým týmem řešitelů, nebo jednotlivci. Z tohoto důvodu se jako vhodnější jeví druhá metoda, již lze označit jako metodu komplexního zhodnocení.

Metoda komplexního hodnocení je postavena na opačném principu. V tomto případě sice také dochází k rozčlenění jednotlivých regionů do tří oblastí, za účelem získávání potřebných podkladových dat, za tyto oblasti však nejsou konstruovány jednotlivé dílčí indexy regionálních disparit, ale naopak je sestaven komplexní index, jenž nese označení index regionálních disparit (I_{RD}).

Podkladem pro konstrukci tohoto indexu pak bude „Soustava ukazatelů regionálních disparit“, navržená v rámci tohoto projektu. Tato univerzální soustava bude vycházet z hlubší analýzy regionálních disparit provedené v rámci řešení tohoto projektu, díky čemuž nebudou koncoví uživatelé indexu nuceni samostatně hledat problémové oblasti. Vzhledem k tomu, že součástí takto navrženého indexu budou ukazatele z oblasti ekonomické, sociální i územní, byl tento problém brán v úvahu také při hledání, deskripci a následném navržení takových statisticko-matematických metod, s jejichž pomocí bude možné kvalifikovaně zhodnotit tendence a vývojové trendy prosazující se v oblasti regionálních rozdílů, a to jak s ohledem na jednoduchost jejich praktického použití, tak s ohledem na jejich vypovídací schopnost.

Na základě výše uvedeného jsme v průběhu řešení dospěli k závěru, že z hlediska měření regionálních disparit se jako nejvhodnější jeví sedm základních metod, mezi něž řadíme

metodu průměrné odchylky, bodovou metodu, metodu normované proměnné, metodu vzdálenosti od fiktivního bodu, metodu souhrnného indexu, metodu semaforu a metodu založenou na škálovacích technikách.

Při podrobnější analýze těchto postupů je patrné, že využití výše uvedených metod bude silně závislé na míře obtížnosti, s níž lze index regionální disparity zkonstruovat, i na souboru použitých statistických ukazatelů, neboť v některých metodách nelze, pro jejich obtížnou kvantifikaci, použít ukazatele kvalitativního charakteru. Z tohoto důvodu jsou vybrané metody rozděleny na **metody použitelné ve fázi identifikace a kvantifikace proměnných** a **metody použitelné ve fázi tvorby a výpočtu indexu regionálních disparit**.

Metody použitelné ve fázi identifikace a kvantifikace proměnných

V tomto případě se jeví nevhodnější použít **metodu škálování**, která je v odborné literatuře definována dvěma způsoby.

Dle prvního způsobu je metoda škálování chápána jako soubor metod, procedur, popř. technik, které analytikům umožňují vytvořit jakoukoliv škálu, přičemž součástí tohoto procesu je nejen uspořádání těchto ukazatelů, ale také jejich očíslování. Při využití této metody se zpravidla hovoří o škálovacích procedurách, resp. škálovacích technikách.

V případě druhého přístupu je výše uvedená metoda pojímána jako skutečný proces měření, tj. proces kvalitativního měření, jež vede ke škálování hodnot, které jsou v praxi jen velmi obtížně měřitelné. Tento přístup k problematice škálování se poměrně často využívá v psychologii a sociologii a v našem pojetí regionálních disparit by měl význam pouze tehdy, pokud bychom do hodnocení regionálních rozdílů zahrnuli také ukazatele, jež jsou postaveny na kvalitativní bázi, což je ale proces, jenž zpravidla není příliš doporučován, neboť se zde objevují poměrně značná rizika spojená se subjektivitou výzkumníků (subjektivní ocenění hodnoty, jež může jeden region, ať již záměrně či zcela bez záměru poškodit). Z výše uvedeného je tedy zřejmé, že v rámci výzkumu disparit se jako vhodnější jeví spíše škálovací techniky, neboť jejich prostřednictvím je, mimo jiného, možné také porovnávat údaje založená jak na metrické, tak na nemetrické bázi.

Za specifickou podobu škálovacích technik můžeme označit **metodu semaforu**, která se svým pojetím výrazně přibližuje proceduře očíslování. Na rozdíl od této metody, jsou v tomto případě jednotlivým hodnotám námi zvolených ukazatelů přiřazeny, nikoliv konkrétní čísla, ale specifické symboly, jež navíc odpovídají určité procentuální úrovni sledovaného ukazatele. Nejčastěji pak tyto symboly mají podobu tří kruhů v barvách světél semaforu, z čehož je také odvozován název této metody. Podobně jako v případě škálovacích technik, také u této metody lze za její významnou devizu označit především její dobrou přehlednost, rychlost a bezproblémovou využitelnost při analyzování různě širokých skupin ukazatelů.

Metody použitelné ve fázi tvorby a výpočtu indexu regionálních disparit

Pro vlastní konstrukci a výpočet indexu regionálních disparit by měla být využita jedna z pěti matematicko-statistických metod, neboť všechny tyto metody umožňují zkombinovat do jednoho indexu údaje z různých problémových oblastí. Ve všech případech je pak výsledek tohoto výpočtu bezrozměrné číslo, které podává dostatečně kvalitní informace o regionálních

rozdílech. Jedinou výjimkou je v tomto případě metoda souhrnného indexu, kde se dosažené zkušební výsledky diametrálně odlišovaly od výsledků dosažených při výpočtu ostatních zkušebních indexů.

Jako nejvhodnější se jeví **bodová metoda**, jejíž princip je založen na nalezení regionu, v němž ukazatele, zahrnuté do hodnocení disparit dosahují buďto maximální, nebo naopak minimální hodnoty. Maximální hodnota je brána v potaz v okamžiku, kdy za progresivní považujeme růst příslušného ukazatele, kdežto minimální hodnotu využíváme tehdy, pokud k progresi dochází v okamžiku, kdy hodnota daného ukazatele klesá. Tento region je za příslušný ukazatel oceněn 1.000 body, přičemž ostatní regiony, dle promíle, jež činí hodnota jejich ukazatele z hodnoty ukazatele maximálního, získají ocenění v rozsahu od 0 do 1.000 bodů. Pokud je kritériem minimální hodnota příslušného ukazatele, pak se počítá s převrácenou hodnotou tohoto poměru. V závěrečné fázi konstrukce indexu se za jednotlivé regiony sečtou body získané u jednotlivých ukazatelů, přičemž celková hodnota je charakteristikou regionální disparity.

Kromě bodové metody se jako velmi vhodná jeví také metoda **normované proměnné**, za jejíž výhodu lze označit zejména to, že přihlíží k relativní proměnlivosti ukazatelů zahrnutých do příslušného indexu. Potírá tedy absolutní proměnlivost, s níž počítá bodová metoda. Naopak nevýhodou této metody je nemožnost jejího použití v okamžiku, kdy je záměrem využít při srovnávání podílové veličiny, což značí, že pomocí této metody nelze dospět k závěru, že region A zaostává za regionem B.

Jako třetí v pořadí lze k hodnocení regionálních rozdílů použít **metodu průměrné odchylky**, s jejíž pomocí je možné vyjádřit míru variability definovanou jako aritmetický průměr absolutních odchylek jednotlivých hodnot sledovaných ukazatelů od určité zvolené hodnoty. Jak je z výše uvedeného zřejmé, tato metoda vychází z absolutních odchylek, tj. odchylek bez ohledu na znaménko. Využití těchto odchylek není samoučelné, neboť z analyzovaného souboru umožní odstranit vzájemné kompenzování kladných a záporných odchylek.

Za poněkud komplikovanější lze označit použití čtvrté metody, již je **metoda vzdálenosti od fiktivního bodu**. Tato metoda je postavena na předpokladu, že v rámci výzkumu získáme představu o optimálním regionu, což je také kritickým bodem této metody, resp. kritickým bodem z hlediska širokého využití takto navrženého modelu. Při použití této metody jsou pak příslušné ukazatele nejprve vyjádřeny v normovaném tvaru a poté je vypočtena euklidovská vzdálenost jednotlivých regionů od tohoto optimálního abstraktního regionu.

Poslední, méně vhodnou metodou je **metoda souhrnného indexu**, s jejíž pomocí lze získat poměrné číslo, které umožní srovnat soubor jak extenzivních (nesčítatelných), tak intenzivních (nesprůměrovatelných) veličin, a to z hlediska časového, místního i věcného. Pokud by takto zkonstruovaný index srovnával ukazatele, jež můžeme zařadit mezi extenzivní veličiny, pak bychom hovořili o objemových souhrnných indexech, kdežto v případě, že jejich součástí jsou intenzivní veličiny, hovoříme o souhrnných indexech úrovnových.

Jak je z výše uvedeného zřejmé, při hodnocení regionálních disparit lze využít minimálně sedm různých matematicko-statistických metod, z nichž některé se jeví jako metody vhodnější a některé jako metody méně vhodné. V dosavadní fázi výzkumu jsme dospěli k závěru, že k hodnocení regionálních rozdílů se jako nejvhodnější jeví využití **bodové metody** a

metody normované proměnné, s jejichž pomocí jsme schopni poměrně rychle a kvalitně získat dostatečně kvalitní informace o vývoji regionálních disparit.

Detailní popis výše uvedených metod, včetně typové příkladu a postupu výpočtu indexu regionálních disparit je obsažen v dílčí úvodní studii ***Metody měření regionálních disparit v územním rozvoji České republiky***, která je přílohou č. 3 této zprávy.

6 ZÁVĚRY A DALŠÍ ORIENTACE VÝZKUMU

Závěry k definicím a pojetí disparit

Současné pojetí a definice regionálních disparit, jak jsou publikovány v literatuře, neposkytují dostatečná teoretická a metodologická východiska pro orientaci výzkumu problematiky regionálních disparit v České republice. Dosavadní výsledky řešení úkolu vedou k závěru považovat za disparitu každou rozdílnost nebo nerovnost, jejíž identifikace a srovnávání má nějaký racionální smysl a získané informace přináší jejich uživateli nový stav poznání, motivují jej k nějakému jednání či mu vytváří poznatkovou základnu pro rozhodování.

V návaznosti na obsah pojmu regionální disparita se jeví účelné diskutovat základní atributy disparit, kterými jsou:

- identifikace disparit podle určitého územního hlediska, čili teritorialita disparit,
- možnost či účelnost zmírňování disparit, čili ovlivnitelnost disparit,
- způsoby hodnocení velikosti disparit, čili měřitelnost disparit.

V analýzách a hodnocení regionálních disparit je důležitá jejich účelná klasifikace. Tato problematika je ve fázi zkoumání a je natolik závažná, že pro další fázi výzkumu se stane prioritou výzkumu metodických přístupů k identifikaci, klasifikaci a hodnocení regionálních disparit.

Závěry k teorii disparit

Územní nerovnosti jsou častým předmětem teorií regionálního rozvoje. Dodnes se přitom hledá (a patrně ještě dlouho hledat bude) odpověď na základní otázku, zdali mají regionální systémy tendenci spíše ke konvergenci či divergenci. Teorie, které považují prostorový vývoj za divergenční, převažují početně i kvalitativně nad teoriemi považujícími prostorový vývoj za konvergenční.

Problematiku uchopení územních nerovností přitom ztěžuje celá řada faktorů, jako jsou rozdílné definice konvergence a divergence, sociálně-ekonomická úroveň srovnávaných teritorií, spolehlivost a porovnatelnost použitých dat, charakter a délka období, ve kterém jsou území srovnávána, četné obtížně kvantifikovatelné sféry a mnoho dalších. Také množství identifikovaných příčin a mechanismů, které usměřňují vývojové tendence regionálních systémů v čase, je značné a navíc ještě v čase narůstá, což opět zásadním způsobem snižuje orientaci v celé problematice. Zůstává však zřejmé, že absolutní prostorová nivelizace je navzdory výše zmíněným metodickým nejasnostem nedosažitelná a to s ohledem na značný počet spontánních, resp. politikami neovlivnitelných prvků a jevů, časová zpoždění mnoha opatření atd.

Prostorový pohled na vývoj přístupů k regionálnímu rozvoji a regionálním nerovnostem ukázal, že liberální, endogenně rozvojové paradigma regionálního rozvoje, které se regionální problematikou zabývalo chronologicky jako první, považuje prostorové tendence za konvergenční a to v dlouhém období. Také proto se jedná o přístup neintervencionistický, který nedoporučuje větší zásahy do tržních procesů.

Všechna paradigmat regionálního rozvoje, která následovala, tj. keynesiánské, marxisticko – socialistické a moderní neo-endogenní přístup k regionálnímu rozvoji pak považují prostorový vývoj za divergentní. Tato paradigmat se ovšem velmi výrazně odlišují pokud jde o doporučení pro tvorbu celkových společensko-hospodářských podmínek a také pokud jde o míru jejich intervencionismu. V současnosti preferované neo-endogenní paradigma dává důraz především na vnitřní potenciál jednotlivých teorií stejně jako subjektů v nich se nacházejících.

Časový pohled na přístupy k regionálnímu rozvoji a regionálním nerovnostem zase ukázal význam sociálně-ekonomického paradigmatu stejně jako politické ideologie období, ve kterém jsou regionální nerovnosti zkoumány, dále pak délku zkoumání, ale také platnost teorií pokud jde o jejich permanentnost, resp. dočasnost. Časoprostorový kontext totiž významně determinuje vnímání územních nerovností, stejně jako konvergenční či divergenční charakter prostorového vývoje.

Závěry k mezinárodnímu srovnávání disparit

Důležitým východiskem pro mezinárodní srovnání regionálních disparit je jejich vymezení, které je na úrovni Evropské unie odvozováno od pojetí soudržnosti, která je dnes chápána ve třech dimenzích jako soudržnost ekonomická, sociální a územní. Od dimenzí soudržnosti se potom odvíjí rozbor regionálních disparit, jejich vymezení a především kvantifikace, která má umožnit následnou komparaci. V rámci zprávy jsou tak uvedeny vybrané ukazatele a indexy, které statistika Evropské unie sleduje a při hodnocení disparit používá.

Zásadní rozhodnutí při srovnávání regionálních disparit se týká vymezení regionů, které budou komparovány. Proto další oblastí, kterou se tedy řešitelský tým zabýval, je právě územní členění zemí Evropské unie. Vzhledem k dostupnosti výše zmiňovaných ukazatelů, které by v rámci dané komparace měly být využity se jako nejvhodnější jeví úroveň NUTS 2, případně NUTS 3. Mimo specifikace dostupných ukazatelů územních nerovností, jsou v této zprávě specifikovány i zdroje a databáze, kde lze daná statistická data vyhledat.

Závěry k metodám hodnocení disparit

V průběhu řešení projektu jsme dospěli k závěru, že z hlediska měření regionálních disparit se jako nejvhodnější jeví použití metody založené na hodnocení regionálních rozdílů pomocí komplexního indexu regionálních disparit, který v sobě zahrnuje celou řadu ukazatelů vztažených jak k oblasti ekonomické, tak k oblasti sociální a územní.

Toto závěr následně ovlivnil také výběr metod pro hodnocení regionálních disparit. Ze škály dostupných matematicko-statistických metod jsme si zvolili sedm základních metod, jež považujeme z hlediska námi řešeného projektu za optimální. Mezi tyto metody pak řadíme metodu průměrné odchylky, bodovou metodu, metodu normované proměnné, metodu vzdálenosti od fiktivního bodu, metodu souhrnného indexu, metodu semaforu a konečně také metodu založenou na škálovacích technikách. Poté co jsme tyto metody aplikovali na námi zvolenou skupiny ukazatelů, dospěli jsme k závěru, že k hodnocení regionálních rozdílů se jako nejvhodnější jeví využití bodové metody a metody normované proměnné, s jejichž pomocí jsme schopni poměrně rychle a kvalitně získat dostatečně kvalitní informace o vývoji regionálních disparit. Na druhou stranu je zapotřebí říci, že jako poměrně vhodné se nám jeví také metody škálování a metoda průměrné odchylky. Naopak za ne zcela nevhodné či

poněkud zkreslující můžeme označit použití zbývajících dvou metod, tj. vzdálenosti od fiktivního bodu a souhrnného indexu.

Závěry k další orientaci výzkumu

V návaznosti na dosud provedené práce a průběžné výsledky řešení bude výzkum v jednotlivých zkoumaných okruzích v dalším období (do března 2009) orientován takto:

- v teoretických, metodologických a systémových otázkách na:
  - prohloubení poznání regionálních disparit ve vztahu k teoriím regionálního rozvoje z hlediska příčin regionálních disparit a základní tendence regionálního rozvoje (konvergence, divergence),
  - rozpracování atributů regionálních disparit,
  - zkoumání vzájemných vazeb regionálních disparit, jejich možných kauzálních vztahů resp. vzájemných vlivů,
  - specifikaci typů regionálních disparit jako základního hlediska jejich klasifikace a jejich rozpracování na prvním a druhém stupni dekompozice,
  - určení dalších klasifikačních hledisek a metodické řešení multidimenzionální klasifikace regionálních disparit.
- v mezinárodním srovnávání regionálních disparit na:
  - komparativní analýzu pojetí, přístupů a využití regionálních disparit v regionálním managementu pěti středoevropských zemí (Česka, Polsko, Slovensko a Maďarsko jako nových a Německo a Rakousko jako starých členských zemí EU),
  - zpracování případové studie klíčových disparit a jejich řešení ve vybraných zemích středoevropského prostoru.
- v identifikaci, měření a vyhodnocování regionálních disparit na:
  - systémovou dekompozici identifikované množiny relevantních disparit
  - návrh deskriptorů a indikátorů pro identifikaci dle vymezených problémových oblastí (ekonomické, sociální, územní) a dle jejich informační hodnoty,
  - zpracování případové studie uplatnění navržených metod hodnocení disparit pro vybrané části navržené „Soustavy indikátorů regionálních disparit pro Českou republiku“.

Součástí výzkumného úkolu bude i nadále prezentování průběžných výsledků výzkumu na webových stránkách úkolu (<http://disparity.vsb.cz>) a vydávání recenzovaného elektronického periodika Working Papers REGIONÁLNÍ DISPARITY.

Výsledky analytické fáze řešení úkolu budou také konfrontovány na mezinárodním semináři, který je připravován na říjen – listopad 2008.

LITERATURA

1. ADAMČÍK, S.: Zdroje teorie regionální politiky a regionálního rozvoje. Ostrava, VŠB-Technická univerzita Ostrava, Ekonomická fakulta, 1997.
2. AGLIETTA, M.: A Theory of Capitalist Regulation, London, New Left Books, 1979.
3. ARMSTRONG, H. W.: European Union Regional Policy: Reconciling the Convergence and Evaluation Evidence. In: Cuadrado-Roura, J., Pavellada, M. (eds.): Regional Convergence in the European Union. Facts, Prospects and Policies. Berlin, Springer-Verlag, 2002.
4. BARRO, R., SALA I MARTIN, X.: Economic Growth, McGraw Hill, New York, 1995.
5. BECATTINI, G. : The development of light industry in Tuscany: An interpretation. In: Economic Notes, 1978, Vol. 3, pp. 107-123.
6. BERKA, K.: Měření - pojmy, teorie, problémy. 1. vyd. Praha, Academia, 1977.
7. BLAŽEK, J.: Teorie regionálního rozvoje: je na obzoru nové paradigma či jde o pohyb v kruhu? In: Geografie - sborník ČGS, č.3, s.141-159, 1999.
8. BLAŽEK, J. - UHLÍŘ, D.: Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace. Praha, Karolinum, UK, 2002, ISBN 80-246-0384-5.
9. BOYER, R.: Regulation School: A Critical Introduction, New York, Columbia University Press, 1986.
10. BRUSCO, S.: The Emilian model: productive decentralisation and social integration. In: Cambridge Journal of Economics, 1982, Vol. 6 , pp. 167-184.
11. ČSÚ: Regiony, města, obce. [on-line] in: http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/regiony_mesta_obce_souhrn.
12. EC. Rostoucí regiony, rostoucí Evropa. 4. zpráva o hospodářské a sociální soudržnosti. Lucembursko: Úřad pro úřední tisky EC, 2007. ISBN 92-79-05700-7.
13. ESPON 3.1 Integrated Tools for European Spatial Development. Final Report A. Bonn: Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung, 2005.
14. Eurostat. Nomenclature of territorial units for statistics - NUTS Statistical regions of Europe. 2007 [on line] Dostupné na WWW: http://ec.europa.eu/eurostat/ramon/nuts/home_regions_en.html
15. Handwörterbuch der Raumordnung. Hannover: Akademie für Raumordnung und Landesplanung, 1995.
16. HARVEY, D.: The Condition of Postmodernity. An Enquiry into the Origins of Cultural Change, Oxford, Basil Blackwell, 1989.
17. HIRSCHMAN, A. O.: The Strategy of Economic Development, New Haven, Yale University Press, 1958.
18. JÍLEK, J.: Metody mezinárodního srovnávání. Praha, VŠE, 1996.

19. LESER, H. (ed.): Diercke-Wörterbuch der Allgemeinen Geographie 1. Braunschweig, 1993.
20. MAIER, G. - TÖDTLING, F.: Regionálna a urbanistická ekonomika 2. Regionálny rozvoj a regionálna politika (slovenský preklad německého originálu Regional- und Stadtökonomik 2. Regionalentwicklung und Regionalpolitik), Bratislava, Elita, 1998.
21. MALINOVSKÝ, J. - SUCHÁČEK, J.: Velký anglicko-český slovník regionálního rozvoje a regionální politiky Evropské unie. Ostrava, VŠB-Technická univerzita, 2006, 956 s.
22. Molle, W.: European Cohesion Policy. London, Routledge, 2007. ISBN 978-0-415-43812-4.
23. NIJKAMP, P.: Regional Development as Self-organized Converging Growth, 2007.
24. PERROUX, F.: Economic Space: Theory and Applications, Quarterly Journal of Economics, Vol. 64, Harvard University Press, 1950, pp. 90-97.
25. PIORE, M. - SABEL, CH.: The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity. New York, Basic Books, 1984.
26. SALA i MARTIN, X. X.: The classical approach to convergence analysis. In: The Economic Journal, 1996, Vol. 106, pp. 1019-1036.
27. SUCHÁČEK, J.: O nesouladu systémových makrostruktur a regionálně-rozvojového paradigmatu v České republice. In: Sborník ze závěrečného semináře k metodám regionálního rozvoje. VŠB-TU, VŠE a MMR, 2006, s. 47-52, CD-ROM.
28. TICKELL, A. - PECK, J. A.: Accumulation, Regulation and the Geographies of Post-Fordism: Missing Links in Regulationist Research. Progress in Human Geography, 1992, Vol. 16, pp. 190-218.
29. VORAUER, K.: Europäische Regionalpolitik-Regionale Disparitäten. Münchener Geographische Hefte, 1997, ISBN 3-932820-01.
30. Wishlade, F., Yuill, D.: Measuring Disparities for Area Designation Purposes: Issues for the European Union. Regional and Industrial Policy Research Paper, No. 24 Glasgow: University of Strathclyde, 1997.

PŘÍLOHY

Přílohami této redakčně upravené roční zprávy za rok 2007 jsou tři dílčí úvodní studie zkoumané problematiky:

Příloha 1: Územní nerovnosti v teoriích regionálního rozvoje

Příloha 2: Regionální disparity v mezinárodním srovnání – pojetí a přístupy k disparitám v Evropské unii

Příloha 3: Metody měření regionálních disparit v územním rozvoji České republiky

Volnou přílohou této zprávy je 1. číslo Working Papers REGIONÁLNÍ DISPARITY